

3de GRAAD T.S.O.

1ste Procesdoel : Vrij en zelfstandig leren denken en handelen

2de Procesdoel : Moreel denken tegen de onverschilligheid pro de betrokkenheid

3de Procesdoel : Humaniseren van het samenleven met anderen

4de Procesdoel : Verantwoordelijkheid voor huidige en toekomstige generaties

5de Procesdoel : Oefening in zingeving

Procesdoel 1: VRIJ EN ZELFSTANDIG LEREN DENKEN EN HANDELEN	
1° LEERJAAR	2° LEERJAAR
Bijzonder procesdoel 1: Groei naar volwassenheid	
<p>Wie ben ik ?</p> <p><i>Mijn Lichaam:</i></p> <p><u>Gezondheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- plastische chirurgie- body building- anorexia, boulemia- eetcultuur- handicap (sport, verkeer, ziekte, ...)- ziekte<ul style="list-style-type: none">° SOA° andere- drugs <p><u>Seksualiteit:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- seksuele identiteit: heteroseksualiteit, homoseksualiteit, biseksualiteit- seksuele levenscyclus <p><u>Erfelijkheid:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- erfelijkheidsleer (basisbegrippen en –wetten) (Mendel)- erfelijke aandoeningenerfelijkheidsonderzoek	<p>Wie ben ik ?</p> <p><u>Seksualiteit</u></p> <ul style="list-style-type: none">- vrouwelijke en mannelijke seksualiteit- <u>gender</u>

<p><i>Mijn persoonlijkheid:</i></p> <p>A. Psychologische benadering: <u>Methode</u> (hoe kan ik mijn persoonlijkheid kennen?): introspectie, observatie, test, ...</p> <p><u>Beschrijving:</u> (hoe kan ik mijn persoonlijkheid beschrijven?): Persoonlijkheidskenmerken: egoïsme / altruïsme / opvliegend / rationeel / irrationeel / intelligent / emotioneel / ...</p> <p><u>Vorming:</u> (hoe wordt mijn persoonlijkheid gevormd?): aangeboren / aangeleerd / erfelijk</p> <p><u>Werking</u> (theorieën): typologieën (Kretschmer / Jung / ...) Persoonlijkheidstheorieën (bewust – onbewust ...)</p> <p><i>Zelfbeeld:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- zelfkritiek- leef ik bewust? authenticiteit- psychische draagkracht (stress, depressie, faalangst, examenvrees, eenzaamheid, ...)- sociale status- anders denken en zijn<ul style="list-style-type: none">o ziekten / handicapo seksuele geaardheido non-conformismeo andere cultuur <p>1.2. Wat wil ik ?</p> <p>Omgaan met jezelf</p> <ul style="list-style-type: none">o zelfvertrouwen<ul style="list-style-type: none">* aanvaarden en/of werken aan zelfbeeld* inschatten van eigen mogelijkheden en beperkingen* minderwaardigheidscomplex, assertiviteit, werken aan zelfvertrouwen: trainingen, therapieën	<p><i>Mijn persoonlijkheid:</i></p> <p>1.2. Wat wil ik ?</p> <p><u>Waarden:</u> genot / erotiek / eigen grenzen / verantwoordelijkheid / trouw ...</p> <p><u>Belevingsvormen:</u></p> <ul style="list-style-type: none">- seksuele variaties- 1 of meerdere partners- ...
---	---

<ul style="list-style-type: none"> ◦ zelfrelativering <ul style="list-style-type: none"> * mijn plaats in de familie, in de vriendenkring, in de school * zijn we origineel? ◦ morele autonomie <ul style="list-style-type: none"> * grens autoriteit/zelfstandigheid, gehoorzaamheid vs ongehoorzaamheid: bv. op school tgo. gezagsdragers bij loyauteitsconflicten, maatschappelijk: My Lai / concentratiekamp / Stanley Milgram ... * morele volwassenheid <ul style="list-style-type: none"> - intellectuele eerlijkheid - kritische ingesteldheid - openheid: te onderzoeken in situaties in familiekring, vrienden, school 	<p><u>Mythevorming en taboes</u> (aandacht voor permissiviteit)</p>
<p>Bijzonder procesdoel 2: Zelfstandig denken</p>	
<p>2.1. Verruiming waarnemingsveld</p> <p><u>Ik en de invloed van anderen (individuen):</u> Leidersfiguren, de autoritaire persoonlijkheid Profeten, goeroe's, idolen</p> <p><u>Ik en de invloed van andere groepen in de samenleving:</u> Sektarische bewegingen, groepsdruk, massapsychose, massahysterie, hooliganisme</p> <p><u>Ik en de invloed van andere culturen:</u> Ik-cultuur (westerse) vs wij-cultuur (migranten ...) "American way of live", colacultuur, Mc Donaldisering</p> <p>2.2. Invulling van het verruimingsplan: strategie</p> <p><u>Leren redeneren:</u> methodes Dogmatisch denken bekeken vanuit godsdiensten – openbaringsgodsdiensten Heteronome moraal: 10 geboden Godsdienstoorlogen</p>	<p>2.1. Verruiming waarnemingsveld</p> <p><u>Ik en de invloed van andere groepen in de samenleving</u> Politieke partijen, vakbonden, drukkinggroepen</p> <p><u>Ik en de invloed van andere culturen</u> Westerse vs oosterse cultuur</p> <p>2.2. Invulling van het verruimingsplan: strategie</p> <p><u>Leren redeneren</u> Fundamentalisme; de theocratie ... Evolutionisme vs creationisme Ideologieën – partijtucht, partijdoctrine Stalinisme, Maoïsme, McCarthisme</p>

<p><u>Vrij onderzoek</u>: kritische benadering</p> <ul style="list-style-type: none">◦ ontkennen vrijzinnigen het bestaan van god? agnosticisme, atheïsme, pantheïsme, deïsme	<p><u>Vrij onderzoek</u>: kritische benadering</p> <p>Historisch-filosofische invalshoek: op zoek naar scharnier-momenten</p> <ul style="list-style-type: none">◦ Renaissance: opkomst van het humanisme◦ Rationalisme: het mechanistisch wereldbeeld◦ Empirisme◦ Verlichtingsdenken◦ Ecofilosofie◦ Postmodernisme◦ Wetenschapsfilosofie <p>Levensbeschouwelijke verdraagzaamheid, secularisatie, lekenstaat, gewestensvrijheid.</p> <p><u>Vrij onderzoek</u>: begrenzing, mythe, ideaal of realiteit?</p> <p><u>Wetenschappelijke methodes</u>:</p> <p>Waarneming / vaststelling: schijn / werkelijkheid</p> <ul style="list-style-type: none">- Nagaan wetenschappelijke juistheid: objectiviteit, verifieerbaarheid, wetenschapsoptimisme vs wetenschapspessimisme- Vrij onderzoek en belangenroepen Waardevrijheid / waardegebondenheid- Gevaren: propaganda, sensatie, conditionering... "Kennis is macht", winstbejag, patenten
---	---

Bijzonder procesdoel 3: Zelfstandig handelen

3.1. (het) Kiezen

Bedoelingen: wat wil ik bereiken ? Verschillende gebieden: studies, relaties, beroep, vrije tijd ...

Zelf kiezen:

- microniveau: vriendschap, respect voor anderen
Relatievormen: Lat, samenwonen, huwen, co-ouderschap, nieuw samengestelde gezinnen, bloed geven, orgaandonatie, abortus, buddy's
- mesoniveau: sociaal engagement
 - verantwoord omgaan met mens, dier en natuur
 - engagement in politieke partijen, scoutisme, humanistische jongeren, ethisch bankieren
- macroniveau: kloof Noord – Zuid
Wereldsolidariteit, eerlijke wereldhandel, wereldvrede, Artsen zonder Grenzen, Oxfam, multinationals, Amnesty International, Plan International

3.2. Gedrag

motieven:

Erkennen van en kritische reflectie over de diepere gronden van het gedrag.

Opstellen van een rangorde van motieven die het handelen bepalen

Handelen op grond van informatie: rol van de media, media als vertolker van belangengroepen, objectiviteit van informatie, rol en macht van persagentschappen, Internet, sensatiepers, reality-tv

Handelen op grond van overtuiging: Dalai Lama, Che Guevara, dierenrechtenactivisten, milieuactivisten

Handelen op grond van overleg/compromissen: consensusmodel, debat- en dialoogcultuur, discussie- en gespreks-technieken

3.1. (het) Kiezen

Zelf kiezen:

- microniveau
Gezinsplanning, bewust ouderschap, gedwongen of vrijwillige kinderloosheid, adoptie, draagmoederschap, bevruchtings-technieken, geslachtskeuze, eicel- en spermadonatie, euthanasie, levenstestament
- macroniveau
 - kloof Noord – Zuid
 - VN-vredesmachters, Nieuwe wereldorde

3.2. Gedrag

motieven:

Handelen op grond van overtuiging

Gevaar voor dogmatisme, manipulatie, fanatisme, terrorisme, idealisme godsdienstwaanzin, utopisch socialisme

Handelen op grond van overleg/compromissen:

"Le contract social" J.J. Rousseau vs "Leviathan" Th. Hobbes

Handelen op grond van belangen: particulier t.g.o. algemeen belang. Belangengroepen in de maatschappij: banken, ondernemers arbeiders...) lobbyisten

Handelen op grond van gevoelens: sympathie vs antipathie

Handelen op grond van driften
"L'enfant sauvage"

Handelen op grond van ervaringen:
Geboortetrauma's, postnatale depressie, near death experiences

Handelen op grond van omgangsvormen/tradities:
Beleefdheid over de culturen heen, het begrip "goede zeden", studentendopen, snobisme

Handelen op grond van waarden:
Vrijzinnig-humanistische waarden: openheid, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid. (vegetariërs, veganisten, pacifisme en geweldloze opvoeding)

Handelen op grond van tegencultuur
Mei '68, Punk
Reacties tegen gevestigde orde, establishment, ratriece

Gevolgen
Vervreemding, eenzaamheid, marginaliteit.
Ontwikkelen van tegencultuur; krakers ... engagement
Trots, fierheid, zelfbevrediging, geluk, zelfverwezenlijking, zelfvervolmaking

Verantwoordelijkheid:
Weerbaarheidstraining o.a. seksuele intimidatie, conflictbeheersing
Vrijheid en verantwoordelijkheid: de mens is veroordeeld tot vrij zijn, de mens ontwerpt zijn eigen essentie (existentialisme)

Handelen op grond van belangen:
"Macht corrupteert", "Bezit is diefstal" Proudhon, Bakoenin...

Handelen op grond van driften:
Sigmund Freud en de psychoanalyse, Jung, Adler, e.a.

Handelen op grond van ervaringen:
Grenservaringen (overlijden, ongevallen, rampen, ...) Shell shock, oorlogstrauma's

Handelen op grond van omgangsvormen/tradities:
Overgangsmomenten ... in tijd en ruimte, Mens en rituelen, inwijdingsriten.

Handelen op grond van waarden:
Vrijzinnig-humanistische waarden: openheid, verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid. (liberale, sociaal-democratische waarden, ...)

Handelen op grond van tegencultuur:
New Age, Postmodernisme
Reacties tegen gevestigde orde, establishment, ratriece

Gevolgen
Zelfdoding
Ontwikkelen van tegencultuur

Verantwoordelijkheid
Eerlijkheid – assertiviteit – inschatten en beslissen – omgaan met de gevolgen van de beslissing: Kohlberg – dilemmadiscussie, opwaartse argumenten aanbieden, inventarisatie betrokkenen; mannelijke en vrouwelijke rolpatronen; emancipatiedenken

Bijzonder procesdoel 4: postconventionele instelling	
4.1. Authenticiteit Culturele identiteit en zelfstandigheid: integratie vs assimilatie, de multiculturele samenleving, racisme Eigen waarden/ideologie: pluralisme, openheid...	4.1. Authenticiteit Etnocentrisme Eigen waarden/ideologie: pluralisme
4.2. Creativiteit Wederkerig eigenbelang Omgaan met vrijzinnig-humanistische waarden: gewetensvrijheid, zelfbeschikkingsrecht, levenskwaliteit, savoir-vivre	4.2. Creativiteit Wederkerigheid, tolerantie Vrijzinnig-humanistische waarden in de praktijk: Maatschappelijk engagement, politieke kennis, beroepsethiek ...
Procesdoel 2: MOREEL DENKEN TEGEN DE ONVERSCHILLIGHEID PRO DE BETROKKENHEID	
Bijzonder procesdoel 1: exploreren en verkennen van waarden:	
<p>(Opmerking: dit procesdoel komt elke les aan bod. Het belang ervan is dat leerlingen beseffen dat heel veel keuzes in het leven waardegeladen zijn en dat bij deze keuzes bovendien heel vaak waardeconflicten zullen optreden. De bedoeling is leerlingen rationeler en zelfbewuster te laten nadenken over deze conflicten. Bij dit procesdoel zijn de onderwerpen legio en is de werkvorm eigenlijk de essentie).</p>	
1.1. Waarden herkennen en verkennen:	
° <u>waarden herkennen</u> :	Waarden en feiten Waardeoverdacht Waardeverheldering Waardecommunicatie Waardefundering Waardehiërarchieën Normen

Bijzonder procesdoel 3: Ontwikkelen van morele beleving en inleving

3.1. herkennen en verkennen van morele houdingen en levensbeschouwingen

Aan de hand van uitspraken van vertegenwoordigers van deze theorieën ideeën leren kennen en naar persoonlijke waardering ordenen.

Morele houdingen:

- **Vrijzinnig humanisme**
- **Atheïsme**
- **Agnosticisme**
- **Deïsme**
- **Pantheïsme**
- **Nihilisme**
- **Onverschilligheid**
- **Pacifisme**
- **Vegetarisme, veganisme**

Levensbeschouwingen als waardesystemen:

Vrijzinnig Humanisme

Hindoeïsme "Hoe kan ik bevrijd worden van het telkens weer geboren worden in deze wereld?"

Boeddhisme "Hoe kan ik verlichting vinden?"

Confucianisme "Hoe moet ik leven volgens de hemeldse leidraad?"

Taoïsme "Hoe kan ik leven volgens de tao?"

Siintoïsme "Hoe kan ik leven volgens tao en bovendien mijn voorouders eer bewijzen?"

Joodse godsdienst "Hoe kunnen we trouw blijven aan het verbond dat God met ons gesloten heeft?"

Christendom "Hoe kan ik van mensen houden zoals Jezus van mensen hield?"

Islam "hoe kan ik mijn leven aan god geven?"

3.1. Herkennen en verkennen van morele houdingen en levensbeschouwingen

Aan de hand van uitspraken van vertegenwoordigers van deze theorieën ideeën leren herkennen en naar persoonlijke waardering ordenen.

Morele theorieën:

- **Hedonisme**
- **Epicurisme**
- **Stoa**
- **Utilitarisme**
- **Kant en de plichtenmoraal**
- **Intuitionisme**
- **Existentialisme**
- **Relativisme**
- **Nietsche**

3.2. Omgaan met ethisch gedrag

3.2. Omgaan met ethisch gedrag

- Morele creativiteit
 - alternatieven formuleren
 - inlevingsvermogen
 - waarden concreet voorstellen
 - gevolgen inschatten
 - waardeconflicten aanpakken
 - concretiseren

Morele vragen die aan bod komen in verschillende levensbeschouwingen:

Vergelijken van het vrijzinnig humanistisch standpunt met de morele houdingen in de andere levensbeschouwingen (klasgesprek, persoonlijk werk)

Respecteer alle levende wezens (2):

Bijbel: "Gij zult niet doden".

Psalm 24: "van de Heer is de aarde en al wat zij draagt, de wereld en wie haar bevolken."

Shintoïsme: "De ontzagwekkende God is zelfs aanwezig in een blad van een boom en in een grasspriet".

Jainisme: "De kern van het juiste gedrag is dat je niemand kwetst. Het enige wat je moet weten, is dat geweldloosheid godsdienst is."

"Een moeder beschermt het leven van haar kinderen met haar eigen leven. Moge jij gedachten hebben om alle levende wezens in de wereld te beschermen."

Andere opvattingen:

- Men mag dieren doden om ze op te eten.
- Je mag een persoon doden op het ogenblik dat hij jou probeert te doden (2)

Mensen die hulp nodig hebben, moet men helpen (3)

Psalm 41. "Gelukkig wie oog heeft voor de arme".

Taoïsme: "Mensen die in moeilijkheden zijn, moet je onmiddellijk

	<p>helpen, zoals je een vis die gevangen is in een net meteen vrijlaat omdat hij anders sterft.”</p> <p><u>Islam</u>: “Wees goed voor je ouders en je familieleden, voor wezen en armen, voor je buur die een familielid is, voor je buur die een volslagen vreemde is, voor je vriend en voor de reiziger.” (3)</p> <p><i><u>Rechtvaardigheid en eerlijkheid</u> (4):</i></p> <p><u>Bijbel</u> (profeet Amos): “Het recht moet stromen als water, de gerechtigheid als een nooit uitdrogende beek”.</p> <p>(profeet Jeremia): “Wees gerechtig en rechtvaardig, en bevrijdt degene die beroofd werd uit de handen van zijn onderdrukker.”</p> <p><u>Koran</u>: “Kom op voor gerechtigheid als getuige voor God ... zelfs als dit betekent dat je jezelf of je ouders of je familie moet aanklagen.” (4)</p> <p><i><u>Vergevingsgezindheid</u> (5)</i></p> <p><u>Islam</u>: “De grootste daad van een groot mens, is vergeven en vergeten.”</p> <p><u>Confucianisme</u>: “Een groot mens vergeeft fouten en is mild tegenover misdaden”.</p> <p><u>Taoïsme</u>: “Wees geduldig, ook als je vernederd wordt, en koester geen wrok”.</p> <p><u>Nieuw Test.:</u> (Matteüs): “Als je je offergave naar het altaar brengt en je herinnert je daar dat je broeder iets tegen je heeft, laat dan je offergave daar voor het altaar achter, en ga je eerst verzoenen met je broeder, en kom dan terug om je offergave te brengen.”</p> <p><u>Jezus aan het kruis</u>: “Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat ze doen.” (5)</p>
--	--

	<p>Verschillende houdingen tegenover de dood (7)</p> <ul style="list-style-type: none">◦ Morele standpunten innemen:<ul style="list-style-type: none">- op grond van conformisme, belangen, rationaliteit, gevoelens- funderen/argumenteren van een moreel standpunt <p>Principes en praktijk</p>
--	--

Procesdoel 3: HUMANISEREN VAN HET SAMENLEVEN MET ANDEREN	
Bijzonder procesdoel 1: Herkennen, verkennen en integreren van de mogelijkheden van de mens	
1.1. Herkennen en verkennen van de mogelijkheden van de mens De mens: <ul style="list-style-type: none">- <u>biologisch</u>: evolutietheorie Ch. Darwin, Lamarck..., neodarwinisme, sociaal-darwinisme, socio-biologie (Wilson...)- <u>psychologisch</u>: de ethologie vergelijkend onderzoek mens-dier: Paringsgedrag, agressie, territoriumgedrag, domineren, ... Nature-nurture debat. Mens en cultuur: <ul style="list-style-type: none">- <u>Antropologisch</u>: vergelijkend onderzoek van verschillende culturen/inheemse volkeren (samenlevingsvormen, rolpatronen, bestuursvormen...) – Inuit, Azteken, Maya's, Lobivolk, Yanomani, ...	1.1. Herkennen en verkennen van de mogelijkheden van de mens Mens en cultuur: <ul style="list-style-type: none">- <u>sociologisch</u>: de mens als deel van een sociale groep: mechanismen die de groepsidentiteit beïnvloeden: socialisatie, allocatie, rituelen, taal, burgerzin, instellingen die de groepsidentiteit beïnvloeden: de school (heden, verleden en toekomst), vrijzinnig-humanistische organisaties, rechtspraak, leger, politie, politieke organisaties (wijkraad, gemeenteraad, basisgroepen ...)- <u>wetenschappelijk</u>: opvattingen over wetenschappelijke kennis in historisch-cultureel perspectief evoluties in de geneeskundige praktijk en de geneeswijzen: mythisch-magische benadering (bezetenheid, duiveluitdrijving...), natuurgeneeswijzen, ontwikkeling van de westerse geneeskunde, ontstaan van de psychiatrie, placebo-effect... . (De wetenschap over de bouw van het heelal)
1.2. Ethisch omgaan met de mogelijkheden van de mens Techniek/technologie vs. natuur: <p>Op zoek naar grenzen: "La guerre du feu" over natuur, techniek en liefde; moderne technologie – een menselijk project? (virtuele realiteit, I-net, artificiële intelligentie...); technologie en milieu-effecten</p>	1.2. Ethisch omgaan met de mogelijkheden van de mens Wetenschap en moraal: <p>Bio-ethiek – ethische vragen en antwoorden bij erfelijkheid: erfelijke aandoeningen, GMO's, gentherapie, erfelijkheidsonderzoek, kunstmatige voortplanting, selectieve abortus, draagmoederschap, ...</p>

<p>(genetisch gemanipuleerde gewassen, radioactief afval...), micro-macroparadox in de landbouw (N-Z-problematiek)</p>	<p>Begrenzing van het wetenschappelijk onderzoek: experimenten met foetussen, terminaal zieken, klonen, wapenwedloop ...</p> <p>Taal en communicatie: Mogelijkheden en grenzen van de menselijke taal-historische benadering: Arabisch, Grieks, Latijn, Esperanto als wereldtaal, Engels als standaardtaal in de technologie, de wetenschap... Taal en symboliek (totem, vruchtbaarheidssymbolen ...) Internet en de informatiekloof Noord-Zuid</p> <p>Kunt en creativiteit: Wat is kunst ? Onderscheid tussen kunst, kitsch, kunde en techniek. Kunst als bron van zingeving (Schopenhauer...), kunst om de kunst (O. Wilde...), geëngageerde kunst (Zola, Géricault, Sartre, Camus...) kunst als vlucht (J. Bosch ...), kunst als maatschappijkritiek (Sex-pistols), pop-art ...)</p> <p>Religie: Zie procesdoel 3 – bijzonder procesdoel 3 De mens als religieus wezen (atheïstische religiositeit, immanente / transcendente waarden ...)</p> <p>Arbeid: Evolutie van de arbeid-vervreemding of humanisering? Kloof hoog/laaggeschoolden, zinvolle/zinloze arbeid, arbeidsverdeling, rechtvaardige inkomensverdeling, arbeidsdruk, zwart werk, sociale vaardigheid, ploegenarbeid/nachtwerk, verdeling man/vrouw, solliciteren, interimarbeid, jobstudenten ...</p>
<p>Bijzonder procesdoel 2: herkennen, verkennen en integreren van de grenzen van de mens</p>	
<p>2.1. Herkennen en verkennen van de grenzen van de mens</p> <p>- <i>de mens gesitueerd in de natuur</i></p> <p>a) beperkingen als individu: strijd tegen ziekten (aids, dolle koeienziekte, ebola ...), mens, natuur en vervreemding, hoe wij doodgaan, zelfdoding...</p> <p>b) beperkingen als groep</p>	<p>2.1. Herkennen en verkennen van de grenzen van de mens</p> <p>- <i>de mens gesitueerd in de kosmos:</i></p> <p>Astronomische theorieën (Laplace, Einstein, S. Hawking ...); universum en universa, de mens als microkosmos in een macrokosmos.</p>

<p>c) beperkingen als soort: genetische degeneratie, overbevolking, de mens als zelfvernietiger, draagkracht van de aarde (grondstoffen, ozon, ...)</p> <p>2.2. Ethisch omgaan met de grenzen van de mens:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>inlevingsvermogen</u> Erfelijke belasting, vrijheidsbeperking (gevangenis, gesloten instellingen ...)- <u>omgrenzen van de menselijke culturen:</u> Inheemse volkeren en culturele minderheden	<ul style="list-style-type: none">- <u>de mens gesitueerd in verschillende culturen:</u> Enculturatie, deculturatie..; westerse/niet westerse waarden (bv. westerse/niet-westerse gemeenschapsdenken), culturele verschillen/culturele universalia ? <p>2.2. Ehtisch omgaan met de grenzen van de mens:</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>inlevingsvermogen:</u> Fasen bij terminale patiënten, existentiële angst (doodsangst), falen in een prestatie maatschappij- <u>omgrenzen van menselijke culturen:</u> Cultureel relativisme, ethnocentrisme, eurocentrisme, amerikanisering, multicultureel denken...
Bijzonder procesdoel 3: ontdekken van mensenrechten	
<p>3.1. Herkennen en verkennen van principes en structuren</p> <p><u>Juridisch cultureel kader:</u> Historiek: ideeën van de Stoa (recht hoort alle mensen toe omdat ze verstand hebben), Magna Charta, Bill of Rights, afschaffing slavernij, Franse revolutie, Rechten van de vrouw, 1948, Rechten van het kind... generaties mensenrechten: burgerrechten en politieke rechten, economische, sociale en culturele rechten, volkerenrechten, ...</p> <p>3.2. Ethisch omgaan met mensenrechten</p> <p><u>Engagement/solidariteit:</u> Werken aan wereldvrede, vechten tegen armoede, asielzoekers, vluchtelingen ...</p> <p><u>Creativiteit:</u> Oxfam, Amnesty International, Artsen zonder grenzen, Plan International, Vierde wereldbeweging</p>	<p>3.1. Herkennen en verkennen van principes en structuren</p> <p><u>Juridisch cultureel kader</u> Universaliteit: een westerse en/of universele aangelegenheid? mensenrechten en cultureel relativisme... Probleem van de afdwingbaarheid: universaliteit en soevereiniteit, interventierecht, peacekeeping/peace-enforcing, blauw/groenhelmen).</p> <p>3.2. <u>Ethisch</u> omgaan met mensenrechten:</p> <p><u>Engagemen/solidariteit</u> Opkomen voor recht op privacy, sociale zekerheid,</p> <p><u>Creativiteit:</u> Human Rights Watch, Amnesty International, Plan International</p>

Bijzonder procesdoel 4: beleven van de democratie	
<p>4.1. Herkennen en verkennen van democratische waarden <i>Maatschappijvorm, ideologieën en politieke systemen:</i> Wat is democratie? kritische analyse: parlementaire democratie, buitenparlementaire oppositie, republiek, monarchie, invloed van belangengroepen ...</p> <p><i>Samenlevingsvormen:</i> Traditionele samenleving: patriarchale/matriarchale structuur, clanstructuren, palavercultuur, uithuwelijking, theocratie...</p> <p><i>Democratische waarden:</i> Tolerantie, vrijheid, gelijkheid/gelijkwaardigheid, pluralisme, solidariteit: begripsverklaring + zoeken naar begrenzing.</p> <p>4.2. Beleven van democratische vaardigheden: Overleggen: leerlingenraad, scholierenparlement, buurtcomités, jeugdbewegingen</p>	<p>4.1. Herkennen en verkennen van democratische waarden: <i>Maatschappijvorm, ideologieën en politieke systemen</i> Kritisch onderzoek van een aantal ideologieën.</p> <p><i>Samenlevingsvormen:</i> Pluralistische samenleving: laïciseren, lekenstaat (niet inmenging van kerken in staatsaangelegenheden, niet inmenging van staat in aangelegenheden van de kerken, levensbeschouwelijke autonomie...)</p> <p><i>Democratische waarden:</i> Filosofische fundering, juridisch kader (grondwet, wetten...), praktische verwezenlijking in de samenleving (sociale zekerheid, gezondheidszorg, onderwijs...)</p> <p>4.2. Beleven van democratische vaardigheden: Engagement: stemrecht/stemplicht, volksraadpleging, politiek actief zijn... Overleggen: CAO's, vakbonden en andere overlegstructuren (bedrijfsraden ...) Relativeren van gesloten compromis: partijtrouw/partijtucht... Kritisch bewustzijn: politieke propaganda, kloof partijprogramma/verwezenlijking realiteit...</p>
Bijzonder procesdoel 5: oefenen in sociale vaardigheden	
<p>5.1. Herkennen, verkennen en integreren van zelfstandigheid</p> <p>Integriteit, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid</p>	<p>5.1. Herkennen, verkennen en integreren van zelfstandigheid:</p> <p>Integriteit, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid</p>

<p>5.2. Creatief omgaan met integriteit, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, ... De mens als cultureel wezen in zijn omgang met anderen Omgaan met principes: Ghandi, M.L. King, N. Mandela, Che Guevara ...</p>	<p>5.2. Creatief omgaan met integriteit, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, ... ° op microniveau (school, werk, vakbond ...) ° op mesoniveau (school, werk, vakbond...) ° op macroniveau (humanitaire organisaties, politieke partijen...) Omgaan met integriteit: strijd tegen maffia/hormonenmaffia (Van Noppen, verklikken, spieken...) Omgaan met rechtvaardigheid: Chiapa Mexico, eerlijke handel Omgaan met verantwoordelijkheid: zelfstandig wonen</p>
<p>Procesdoel 4: VERANTWOORDELIJKHEID VOOR HUIDIGE EN TOEKOMSTIGE GENERATIES</p>	
<p>Bijzonder procesdoel 1: verantwoordelijkheid tegenover zichzelf</p>	
<p>1.1. Herkennen en verkennen van Eigenwaarde en Levensplan</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>waarde van mijn lichaam</u>: Psycho-sociale benadering Zelfbeschikkingsrecht als vrijzinnig-humanistische waarde, levenstestament, lichaam afstaan aan de wetenschap, lichaam ter beschikking stellen van medische/wetenschappelijke experimenten, orgaandonatie, schoonheidsidealen, fysieke integriteit (piercing, borstvergroting, penisverlenging, borstamputatie ...), draagmoederschap, eicel- en spermadonatie, "een gezonde geest in een gezond lichaam" (lichaamscultuur als gezondheidsideaal of als maatschappelijk opgedrongen gegeven), aanvaarding van lichamelijke tekortkomingen, beperkingen, handicaps - <u>waarde van mijn identiteit</u>: privacy (genetische informatie, elektronische koperskaarten ...), authenticiteit versus opgedrongen idealen (Barbie-Kenideaal, ...), "De maakbare mens", culturele identiteit, groepsdruk <p><u>Idealistische doelen/dromen/wensdromen</u>: werken aan een wereld zonder geweld, zonder dierenleed... "the American dream", "selfmade men", topfiguren in de sportwereld, kunstwereld, filmwereld ...</p>	<p>1.1. Herkennen en verkennen van Eigenwaarde en Levensplan</p> <ul style="list-style-type: none"> - filosofische benadering: "bezorg je zelf een goed leven" - <u>waarde van mijn identiteit</u> Eigenschappen, verantwoordelijkheid tegenover jezelf als onderdeel van een vrijzinnig-humanistische identiteit: "vrijheid en verantwoordelijkheid" - <u>doelen kunnen stellen</u>: zelf leren nadenken over realiseerbare doelstellingen binnen de drie levensgebieden: Beroepsstudiekeuze (carrièreplanning, toekomstige werksituatie,

<p>1.2. Omgaan met Eigenwaarde en Levensplan</p> <ul style="list-style-type: none">- <u>Vaardigheden ontwikkelen</u>: "Ken jezelf"-aandacht voor persoonlijke vaardigheden en kenmerken, weerbaarheidstraining, responsabilisering (organiseren buitenschoolse activiteit, leerlingenraad, acties binnen de school...), spreekoefeningen (debat leiden, spreekbeurt ...)- <u>doelen kunnen realiseren</u>: verantwoordelijkheid en onderwijs: leerplicht/recht op onderwijs, brede algemene vorming en kennis versus arbeidsmarkt gerichte vorming en kennis, zelfverantwoordelijkheid in de klas/de school, studiekeuze, studiebeurzen, numerus clausus, vestigingswetten	<p>werk/vrije tijd, werkloosheid, persoonlijke interesse versus eisen arbeidsmarkt ...), privé-leven (alleen/relatie, rolpatronen, zorgtaken ...), maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, actiecomité, politiek engagement ...). Ontdekken van de samenhang. Aandacht besteden aan: levenskwaliteit, levensgeluk, weerbaarheid, sociale, economische en culturele onafhankelijkheid...</p> <p>1.2. Omgaan met Eigenwaarde en Levensplan</p> <p><u>Relationele vaardigheden</u> (communicatieve vaardigheden, empathie, leren houden van ...), leren denken aan anderen (de andere in de klas, vierde wereld, bejaarden ...), doelgerichte (zelf)discipline...</p> <p><u>Verantwoordelijkheid en de arbeidsmarkt</u>: arbeidsherverdeling, loonmatiging, permanente bijscholing, "nieuwe gastarbeiders", ploegenstelsels...; (PD3BPD1.2 arbeid)</p> <p><u>Verantwoordelijkheid en relaties</u>: partnerkeuze, relatievormen, gewenste kinderen, ... Jeugdtrauma's (problemen rond adoptie o.a. bodemloosheid), complexen, kansarmoede, examenvrees/stress, incestverleden, jezelf bloot geven ...</p> <p>Consequent blijven met zichzelf: omzetten van morele principes in de praktijk aan de hand van situaties uit de leefwereld van de leerlingen.</p>
Bijzonder procesdoel 2: eerbied voor de anderen	
<p>2.1. Herkennen en verkennen van de waarde van anderen</p> <ul style="list-style-type: none">- anderen waarnemen: man/vrouw, hetero/homo, arm/rijk, subject/object, autochtoon/allochtoon...- anderen respecteren: onderscheid gelijkwaardigheid/gelijkheid, idem hoger, opentrekken naar concrete maatschappelijke problematiek: - zijn alle houdingen en meningen evenwaardig ? – hoe tolerant moet een democraat zijn tov antidemocratische krachten ? – is democratie hetzelfde als de dictatuur van de meerderheid	<p>2.1. Herkennen en verkennen van de waarde van anderen</p> <ul style="list-style-type: none">- eigenheid bewaren: de open samenleving, de multiculturele samenleving, wereldburgerschapIntegratie/assimilatie/inburgering ...

<p>2.2. Omgaan met anderen</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>samenleven met verschillen</u>: luisterbereidheid (actief luisteren, open gesprek...) inlevingsvermogen, de andere als stimulans (voorbeeldfuncties ...), wederzijds respect ... 	<p>2.2. Omgaan met anderen</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>samenleven in authenticiteit</u>: "eenheid in verscheidenheid", wereldburgerschap
<p>Bijzonder procesdoel 3: zorg voor anderen</p>	
<p>3.1. Herkennen en verkennen van de zorg en de inzet voor de anderen</p> <p>3.2. Omgaan met de zorg en de inzet voor de anderen</p> <ul style="list-style-type: none"> - samenwerken: individueel/algemeen belang: Plan International, 11.11.11, Amnesty, ... Nasa-oefening, torenbouw-oefening - morele dienstverlening: taak moreel consulent/werking CMD. - Hoe gaat de maatschappij om met de zorg voor kwetsbare groepen en individuen? 	<p>3.2. Omgaan met de zorg en de inzet voor de anderen:</p> <p><u>Motivaties voor engagement en inzet voor anderen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - eigenbelang: wederkerig eigenbelang, politiek dienstbetoon ... - solidariteit: sociale zekerheid (mijnwerkers, gepensioneerden, witte woede ...) - rechtvaardigheidsgevoel: verdeling van de middelen (ziekteverzekering, pensioenen, uitkeringen ...) - plicht: deontologische codes van beroepsgroepen (dokters, architecten ...), burgerplicht
<p>Bijzonder procesdoel 4: eerbied voor de natuur</p>	
<p>4.1. Herkennen en verkennen van waarde van de natuur</p> <p>Antropocentrisme/ecocentrisme; intrinsieke of instrumentele waarde</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zorgen om natuur en dier - De mens staat centraal... En de natuur dan? - Een gebroken Humanisme, de mens centraal! (of liever niet?) ... - Godsdienst en antropocentrisme, sacralisering van de natuur tegenover vervreemding ... <p>Andere culturen: sjamanisme, indianen (Chief Seattle) ...</p>	<p>4.1. Herkennen en verkennen van de waarde van de natuur</p> <p>4.2. Omgaan met de waarde van de natuur</p> <ul style="list-style-type: none"> - de mens als zelfvernietiger/de mens als behoeder van de natuur (overbevolking/geboortecontrolle ...), WTK-bestel

Bijzonder procesdoel 5: zorg voor de natuur

5.1. Herkennen en verkennen van de zorg voor de natuur

- de wederzijdse kwetsbaarheid: fictieve gesprek tussen de generaties (begrenzing van grondstoffen, pollutie, broeikas-effect, kernwapens/non-proliferatieverdrag ...).

5.1. Herkennen en verkennen van de zorg voor de natuur

- de principes voor en van natuurbehoud: Rio conferentie (Unced), Commissie voor Duurzame ontwikkeling, onderzoek doelstellingen en visies. Politieke partijen en natuurbehoud: analyse programma ... ("De rijkdommen der aarde")

5.2. Omgaan met de natuur

Onderzoek naar de implementatie van bovenvernoemde verdragen

Bijzonder procesdoel 6: inzichtelijke omgang met wetenschap en techniek

6.1. Herkennen en verkennen van inzichten in wetenschap en techniek

Discussie rond stellingen:

- Alles wat kan, gebeurt
 - Alle grote technologische verwezenlijkingen van de laatste 50 jaar komen voort uit de militaire industrie
 - Als men iets vindt, is er naar gezocht
 - De motor is niet het gezond verstand maar het kapitaal;
- Fundamenteel onderzoek wordt te weinig betoelaagd

6.1. Herkennen en verkennen van inzichten in wetenschap en techniek

Discussie rond stellingen:

- Nieuwe technologieën worden te euforisch voorgesteld, bv. internet-tv zou analfabetisme teniet doen
- Nieuwe technologieën versterken de machthebbers (GGO's binden boeren en multinationals)
- De kloof tussen Noord en Zuid wordt door toepassing van de nieuwe technologieën ook groter en wellicht nog moeilijker overbrugbaar
- Kennis vergaren leidt meestal tot economisch voordeel

6.2. Omgaan met wetenschap en techniek

Zie o.m. PD 1 - BPD 2.2; PD 3 – BPD 1.1, 1.2

Bijzonder procesdoel 7: inzichtelijke omgang met de media

7.1. Herkennen en verkennen van de media

- soorten media en hun werking: kranten en weekbladen, radio, televisie, Internet, ... Openbare/vrije omroepen, woord/beeldcultuur, betaalnnetten, reality-tv, sensatiepers ...
- economische belangen: reclame, macht van de kijkcijfers, macht van mediagiganten ...

7.2. Kritisch en creatief omgaan met de media

- media en opvoeding: geweld in film en media, censuur, invloed van sitcoms ...
- media in/en sociale omgangsvormen: invloed van soaps, nieuwe omgangsvormen (chatten, email ...), rolpatronen in cartoons, film ..., cyberseks

7.1. Herkennen en verkennen van de media

Media

- invloeden (Global Village): MTV, CNN ..., macht van de (westerse) persagentschappen, WWW, "The medium is the message" ...
- politieke belangen: media en verkiezingscampagnes, opiniemakers, invloed van politieke partijen in persgroepen en televisiestations, politiek en internet ...

7.2. Kritisch en creatief omgaan met de media:

media en de confrontatie met jezelf: kritisch omgaan met beeldcultuur, zelfevaluatie, ...

Procesdoel 5: OEFENING IN ZINGEVING

Bijzonder procesdoel 1: erkenning van de mens als zingever

1.1. De mens als zingever: verkennen en herkennen van de andere(n), het andere

- de mens als manipulator van de wereld (contact met andere(n), het andere: begin van menselijke cultuur): de mens als actief wezen (homo faber)
- de mens als schepper van cultuur: culturele uitingen doorheen tijd en ruimte: van tribale kunst tot hedendaagse kunst, van tribale samenlevingsvormen tot hedendaagse samenlevingsvormen, de mens op zoek naar antwoorden op bestaansvragen (animisme, totemisme, sjamanisme...) ...

<ul style="list-style-type: none">- menselijk leven krijgt zin in relatie tot anderen (verbondenheid): vriendschap, liefde, universele broederlijkheid, naastenliefde, agape, waardering, solidariteit, kameraadschap, altruïsme ... als zingeving.- enkele grote zingevers praktisch introduceren: Gautama, Socrates, Diogenes, Kant, Poincaré, J.P. Sartre ...; actuele zingevers uit de leefwereld van de leerlingen (film, muziek ...)	<p>1.2. Integreeren van zingeving in je eigen bestaan</p> <ul style="list-style-type: none">- kritisch nadenken over je eigen verleden/toekomst: "Ken jezelf", determinatie/onbeschreven blad, vrijheid en verantwoordelijkheid, realistische/onrealistische doelen, talenten/verworven vaardigheden en doorzettingsvermogen, materialistische/niet materialistische waarden ...- zin geven aan je eigen leven: essentie/existentie (existentialisme), levenskwaliteit, realiseren van idealen, omgaan met beperkingen...- ik en mijn omgeving: waardevolle arbeid, waardevolle vrije tijdsbesteding
<p align="center">Bijzonder procesdoel 2: erkennen dat de mens niet de enige zindrager is</p>	
<p>2.1. Herkennen en verkennen van de beperkingen van de mens</p> <p>Natuurlijke grenzen van de mens: onderzoek naar de beperkingen van de mens (uithoudingsvermogen, denkvermogen, inlevingsvermogen, waarnemingsvermogen ...), mogelijkheden en beperkingen van het menselijke "brein", relatie mens-dier (J. Kruithof), de mens in de kosmos/heelal...</p> <p>Historische grenzen van de mens: beperkingen van het historisch onderzoek naar de oorsprong van de mens, ...</p> <p>Culturele grenzen van de mens: "volksaard", kind zijn in twee culturen, nationalisme, ethnocentrisme ...</p>	<p>2.1. Herkennen en verkennen van de beperkingen van de mens</p> <p>Biologische grenzen van de mens: erfelijkheid, vrije wil, man-vrouw, ziekte ...</p> <p>Ethische grenzen van de mens: kloof tussen ethische principes en het handelen in de praktijk, omgaan met catastrofes op moreel vlak: holocaust, genocide, massamoord, oorlog ...</p>

<p>2.2. Het overstijgen van de beperkingen: integreren van oplossingsmethoden</p> <p>Oefeningen met creatief leven (gezond/gezond leven): vegetarisme, veganisme, gezonde voeding, bio-landbouw, macrobiotiek, meditatie, gezonde lichaamscultuur, eerlijke wereldhandel ...</p>	<p>2.2. Het overstijgen van de beperkingen: integreren van oplossingsmethoden</p> <p>Oefeningen in vormen van samenleven: multiculturele projecten, krakers, commune, begeleid zelfstandig wonen, wooncollectieven psychiatrische patiënten</p>
<p>Bijzonder procesdoel 3: herkennen, verkennen en integreren van de betekening van de wereld, de mens, de anderen, de natuur (wetenschap, literatuur, kunsten, religies)</p>	
<p>3.1.1. <u>Herkennen en verkennen van de wetenschappelijke methode</u></p> <p>Timon (zie L. de Crescenzo), kritische bedenkingen bij het vooruitgangsoptimisme.</p> <p>3.1.2. Herkennen en verkennen van de betekening door de kunst</p> <p><u>De visie op de wereld en het andere door middel van enkele grote (beeldende) kunstenaars</u></p> <ul style="list-style-type: none">- beeldhouwkunst: beelden in de Egyptische, Griekse, Romeinse, Keltische, Afrikaanse, ... cultuur. Het wereldbeeld in het werk van Michelangelo, L. Da Vinci, Rodin ...- schilderkunst: idem hoger. Het wereldbeeld bij de Vlaamse primitieven, impressionisten, dadaïsme, op-art, pop-art, kubisme, ... <p><u>De visie op de wereld en het andere door middel van de literatuur en theater</u></p> <p>De visie op de wereld en het andere door middel van muziek en dans</p> <ul style="list-style-type: none">- van klassieke muziek tot pop, wereldmuziek ...- van ballet tot techno, break-dance	<p>3.1.1. Herkennen en verkennen van de wetenschappelijke methode</p> <p>Herkennen en verkennen van een sceptische houding: Pyrrho</p> <p>3.1.2. Herkennen en verkennen van de betekening door de kunst</p> <p><u>De visie op de wereld en het andere door middel van enkele grote (beeldende) kunstenaars</u></p> <ul style="list-style-type: none">- fotografie/videokunst: idem- film: idem <p><u>De visie op de wereld en het andere door middel van literatuur en theater</u></p> <p>Onderzoek van passende literatuurfragmenten uit wereldliteratuur, bv. van L. de Crescenzo tot M. Houellebecq, van Vergilius over Rabelais en Ronsard tot P. Mennes, derde wereldliteratuur (Borges ...)</p>

<p>3.1.3. Herkennen en verkennen van de betekening door middel van ideologie-filosofie-religie</p> <p>Verkennen van enkele zingevingsystemen:</p> <p>Religie: Joden, christendom, islam, hindoeïsme, jaïnisme ...</p> <p>3.2. Oefenen in de betekening</p> <p><u>Oefening in pragmatisch en ludiek oplossen van problemen:</u> humor, relativiseringsvermogen, ...</p> <p><u>Oefening in verifiëren van je eigen beweringen:</u> "Ken jezelf", introspectie, zelfkritiek ...</p> <p><u>Oefening in scepticisme</u> (ontmaskeren van bijgeloof): kritische twijfel tov paranormale verschijnselen, geluksbrengers, het geloof ...</p> <p><u>Oefening in het vragen stellen:</u> leren luisteren, zelfrelativering ...</p> <p><u>Oefening in het verklaren</u> van een situatie/feit</p>	<p>3.1.3. Herkennen en verkennen van de betekening door middel van ideologie-filosofie-religie</p> <p>Verkennen van enkele zingevingsystemen:</p> <ul style="list-style-type: none">- ideologie: anarchisme, marxisme, socialisme, liberalisme, ...- filosofie: humanisme, pessimisme, vitalisme, existentialisme, stoïcisme, boeddhisme ... <p>3.2. Oefenen in de betekening</p> <p><u>Oefening in het objectief/subjectief oordelen:</u> Waarnemingsopdrachten</p> <p><u>Oefeningen in het kwalificeren en kwantificeren:</u> kiezen voor kwaliteit/kwantiteit</p> <p><u>Oefening in uitbeelden en verbeelden</u> van een idee: taal van de kunst (muziek, film ...), taal van de filosofie (Plato), taal in jeugdculturen (grafitti, video-clips, ...)</p> <p><u>Oefening in het verwonderen</u> (zich verwonderen)</p>
<p>Bijzonder procesdoel 3: herkennen, verkennen en integreren van de zingeving van de wereld, de mens, de anderen, de natuur (wetenschap, literatuur, kunsten, religies)</p>	
<p>4.1. Herkennen en verkennen van het belang van kennis</p> <p>Vormen van zingeving: godsdienstig, religieus, agnostisch, atheïstisch.</p> <p>4.2. Bestaansvragen stellen</p> <p><u>Oefening in het stellen van vrijzinnige en godsdienstige vragen:</u> wat met god? Is er leven na de dood? reïncarnatie? de mens centraal/antropocentrisme ...</p> <p><u>Oefening in het filosoferen</u></p>	<p>4.1. Herkennen en verkennen van het belang van kennis</p> <p>4.2. Bestaansvragen</p> <p><u>Oefening in het stellen van metafysische vragen:</u> wat is de zin van het leven? toeval of doelgericht? de plaats van de mens in de kosmos, eeuwigheid/eindigheid ...</p> <p><u>Oefening in het filosoferen</u></p>

Bijzonder procesdoel 5: herkennen, verkennen en integreren van de existentiële dimensies

5.1. Herkennen en verkennen van grenservaringen

Herkennen en verkennen van grote vragen:

Verlies van een geliefde, NDE (nabije doodservaring), ...

Wanhoop en hoop: omgaan met weemoed en melancholie, ervaringen van zinloosheid, "Weltschmerz", ...

5.2. Omgaan met grenservaringen: inlevingsoefeningen

Oefening in het omgaan met leven en dood: rouwbegeleiding, ritualisering van overgangsmomenten (geboorte/dood) ...

Oefening in het omgaan met hoop en wanhoop: slachtofferhulp, buddies

5.1. Herkennen en verkennen van grenservaringen

Herkennen en verkennen van grote vragen:

Leven en dood: nadenken over kinderwens/voortplanting; omgaan met terminale ziekte

Eenzaamheid en verbondenheid: existentiële eenzaamheid (Sartre), ouderen en eenzaamheid (verlies partner), universele broederlijkheid/verbondenheid/solidariteit...

Fatalisme: lotsbestemming, "fatumgedachten", noodlot

5.2. Omgaan met grenservaringen: inlevingsoefeningen

Oefening in het omgaan met leven en dood: omgaan met ongewenste zwangerschap, abortus, fasen bij terminale patiënten

Oefening in het ontdekken van onze verbondenheid in relaties, organisaties, groepen: teambuilding oefeningen, groepscohesie (in de klas), groepsdynamiek in bedrijfsleven (voorbeelden + kritische beschouwing), jezelf blijven en verbonden zijn met de groep (school, scouts, sport, arbeidsituaties ...)

Oefening in het doorbreken van uitzichtloosheid: therapieën bij relatieproblemen, zelfdodingsgedachten, depressie, leren relativeren ...

Bijzonder procesdoel 6: herkennen, verkennen en integreren van schoolheid en waarheid: esthetisch gevoel, distinctie	
<p>6.1. Herkennen en verkennen van vormen van schoonheid</p> <p>Kunst om de kunst/kunst als engagement (geweten schoppen)</p> <p>Kunst in dienst van een ideologie/kunst als uiting van vrijheid</p> <p>6.2. Creatieve projecten</p> <p>Oefening in het uitwerken van een opdracht: praktische uitwerking van een "kunst" opdracht</p> <p>Oefeningen in het aanvaarden van culturele diversiteit (met betrekking tot het begrip schoonheid of schoonheid als relatief begrip)</p> <p>Bekijken en beluisteren van etnische kunst: Afrikaanse maskers, wereldmuziek ...</p>	<p>6.1. Herkennen en verkennen van vormen van schoonheid</p> <p>Natuurschoon: leren waarnemen en waarderen van schoonheid in de natuur: seizoenswisselingen, sterrenhemel, zonsondergang, ...</p> <p>Schoonheid in de kunst(en): culturele diversiteit: kan kunst universele waarden uitbeelden en overdragen ? Bestaan er universele criteria?</p> <p>6.2. Creatieve projecten:</p> <p>Kritisch omgaan met schoonheid:</p> <ul style="list-style-type: none">- mode als kunstuiting- al dan niet modebewust leven: conformisme/zich afzetten tegen, westers schoonheidsideaal vs schoonheidsideaal andere culturen, innerlijke/uiterlijke schoonheid,- kunst en/of kitsch, museumbezoek ...
Bijzonder procesdoel 7: herkenne, verkennen en integreren van geluk in het bestaan	
<p>7.1. Herkennen en verkennen van filosofieën op basis van geluk</p> <p>7.2. Omgaan met en invullen van:</p> <p>Kan je gelukkig leven en voortdurend op zoek zijn naar: (consumptiemaatschappij) ...</p> <ul style="list-style-type: none">- genot- macht- rijkdom en materiële luxe	<p>7.1. Herkennen en verkennen van filosofieën op basis van geluk</p> <p>Herkennen en verkennen van hedonisme, epicurisme en cynisme: geluk/genot; welvaart/welzijn; hebben/zijn ...</p> <p>Kan je gelukkig leven</p> <ul style="list-style-type: none">- zonder je talenten te ontplooiën ?- in je onwetendheid ?- je plicht niet doen ?- en plichtsbewust zijn ?

Bijzonder procesdoel 8: herkennen, verkennen en integreren van wereldburgerschap

8.1. Herkennen en verkennen van wereldburgerschap

- wereldsolidariteit: de wereld is een dorp: vervuiling kent geen grenzen
- multinationals en hun verantwoordelijkheid ten opzichte van het milieu
- vernietiging van de wereld: bewapeningswedloop; non proliferatie verdragen, kernwapenvrije wereld: realiseerbaar of utopie?

8.2. Omgaan met wereldburgerschap (integreren van sociale betrokkenheid)

- Een wereld van diversiteit:
- etnische diversiteit
 - culturele diversiteit
 - economische diversiteit
 - sociale diversiteit
 - biologische diversiteit

8.1. Herkennen en verkennen van wereldburgerschap

- de mens en zijn migraties: migratie in tijd en ruimte, factoren die tot migratie kunnen leiden (armoede-economische migratie, dictatuur, politieke migratie, godsdienstvervolgning ...)
- internationale instellingen: G.O. zoals V.N. + instellingen; N.G.O. zoals Rode Kruis, Artsen zonder Grenzen
- universele waarden: vrijheid, gelijkheid en gelijkwaardigheid, broederschap, solidariteit, mensenrechten, ...
- organisatie:
 - regionalisme/universalisme
 - autonomie/soevereiniteit
 - onafhankelijkheid: zijn bepaalde waarden afdwingbaar? (bv. besnijdenis)
 - wereldregering: kritische analyse van de rol van de VN
 - overheersing van westerse normen en waarden (vgl. kolonialisme)
 - Nieuwe Wereldorde?
 - Einde van de geschiedenis

8.2. Omgaan met wereldburgerschap (integreren van sociale betrokkenheid)

Een wereld van overeenkomsten ...